

GƏNC FUTBOLÇULARIN HAZIRLANMASI PROSESİNDƏ OYUN REALLIĞI İLƏ MƏŞQLƏRİN ƏHƏMİYYƏTİ

İ.S. Əliyev^{1a}, K.C. Manafov^{1b}

¹Azərbaycan Dövlət Bədən Tərbiyəsi və İdman Akademiyası

^ailgar.aliyev@sport.edu.az, orcid.org/0000-0002-1798-8014

^bkanan.manafov@sport.edu.az

Nəşr tarixi

Qəbul edilib: 4 iyul 2022

Dərc olunub: 20 sentyabr 2022

© 2021 ADBTİA Bütün hüquqlar qorunur

Annotasiya. Peşəkar və uşaq gənclər üzrə futbol mütəxəssisləri aparıcı komandalara gənc, texniki və taktiki cəhətdən yaxşı hazırlanmış idmançıların lazımı axınının olmadığını vurğulayırlar. Mütəxəssislər bunu, futbolçuların idman ustalıqlarının yüksəldilməsi yolunda, onların hazırlanması prosesində əvvəlcədən heç bir oyun tapşırığı olmayan məşq vasitələrinin həddən artıq az olması ilə əlaqələndirirlər. Bu işdə biz, gənc futbolçuların idman ustalıqlarının formalaşmasında elmi yanaşmaları əsaslandırmağa çalışacağıq. Peşəkar futbol üçün idman ehtiyatının hazırlanması üzrə uzunmüddətli proqramın icrası prosesində məşqçilərin fəaliyyətinin xüsusiyyətlərinin təhlili aparılmış və məlum olmuşdur ki, bu gün gənclərdən ibarət futbol komandalarının məşqçilərinin fəaliyyətinin əsas məqsədi oyunun həllinə yaradıcılıqla yanaşmağı bacaran futbolçunun fərdi inkişafına və yetişdirilməsinə yönəlmiş məşq prosesinin keyfiyyət və səmərəliliyi deyil, cari nəticədir. Səmərəli öyrənmə, fərdi bacarıqların inkişafı və oyun intellektinin formalaşması üçün əsas məqam olan oyun metodunun tətbiqi əsasında gənc futbolçuların uzunmüddətli təlim-məşq prosesinə dəyişikliklərin edilməsinə yanaşmalar, o cümlədən gənc futbolçuların idman bacarıqlarının mərhələli (tədricən) formalaşması sistemi, sonradan oyunçunun peşəkar səviyyədə potensialını müəyyən edəcəkdir.

Açar sözlər: *texniki-taktiki bacarıqlar, gənc futbolçular, oyun metodu, futbol, təlim-məşq prosesi.*

Giriş. Peşəkar futbol üçün idman ehtiyatının hazırlanması ilə bağlı məsələlərin aktuallığı heç vaxt şübhə doğurmayıb. Bunu bu problemə həsr olunmuş xeyli sayda tədqiqatlar sübut edir. Tamamilə aydındır ki, idman məktəblərinin və klublarının ixtisaslı məzunları olmadan heç bir idman növünün gələcəyi yoxdur.

Eyni zamanda, məşq və yarış fəaliyyəti arasında ziddiyyətlər, yerli və əcnəbi futbolçular arasında idman ustalığı səviyyəsindəki fərqlər qalmaqdadır ki, bu da idmançıların uzunmüddətli hazırlığının səmərəli sisteminin formalaşdırılmasının zəruriliyini göstərir.

Xüsusilə, futbolun gələcək inkişafının aktual istiqamətləri sırasında gənc futbolçuların uzunmüddətli texniki-taktiki hazırlığının metodikasının təkmilləşdirilməsi problemi əsas yerlərdən birini tutur.

Tədqiqatın məqsədi: Gənc futbolçuların idman ustalıqlarının formalaşmasında elmi yanaşmaları əsaslandırmaq.

Tədqiqatın metodları: Xüsusi ədəbiyyatların təhlili, sistemli təhlil və müqayisə metodu.

Tədqiqatın nəticələri və onların müzakirəsi: “Kortəbii” futbolu əvəz edən “mütəşəkkil” futbolun inkişafı və formalaşması ilə uşaqları əvvəlcə 10 yaşından, sonra 8 yaşdan, indi isə 6 yaşından seçilməyə, çox vaxt isə yığmağa başlayıblar [2].

Əsas yanaşma isə (və hələ də qalır) monoton məşqlərdən istifadə etməklə, yaş standartlarına məhəl qoyaraq fiziki hazırlığa yönəldilmiş təlim məşq prosesinin məzmunu oldu. Buda, gənc futbolçuların mövcud yarışlar sistemində “nəyin bahasına olursa-olsun qalib gəlməyə” yönəldilməsi ilə bağlıdır.

Eyni zamanda, uşaqlar “məhlə” futbolunun təbii şəraitində mühüm təcrübə qazandırdılar ki, bu da hər bir uşağın kifayət qədər yüksək texniki-taktiki bacarıqlar əldə etməsinə, ən əsası isə yaradıcı şəxsiyyətə çevrilməsinə imkan verirdi [3].

Təbiətdəki hər şey kimi futbolun da öz inkişaf qanunları var. Peşəkar futbol heç nədən yaranmır. O, futbol məktəblərindən, məktəblərdə isə məhlələrdən başlayır. Əvvəllər məhlələr-"əkirdi", futbol məktəbləri-"yetişdirirdi" peşəkar komandalar-"məhsul yığırdılar". Sistemin zəncirindən (məhlə-futbol məktəbi-peşəkar komanda) çox vacib bir ilk halqa-"məhlə" düşdü. Bununlada bizim uşaq futbolumuz ciddi problemlərlə üzləşdi [7].

Fiziologiyada belə bir ifadə var "funksiya orqan əmələ gətirir". Futbola münasibətdə "məhlələr" məhz ən parlaq futbolçuları formalaşdıran funksiya idi. Uşaqları futbol masalarına otuzdurub, oyun reallığını məşqlərlə əvəzləyərək, biz əslində uşaqlarda müstəqil fəaliyyət üçün hər hansı stimulun məhv edilməsi ilə təhsilə başlayırıq, düşüncə mətudiyyəti yarıdırıq, şübhəsiz tapşırıqları yerinə yetirməyə məcbur edirik. Beləliklə, uşaqların yaradıcılığının öyrənmə deyil, özünü ifadə etmək, özünü təsdiq etmək olduğunu unuduruq [8]. Bu gün gənc futbolçuların hərəkətlərində yaradıcılıqdan daha çox əzbərlənən şablon var. Gənc futbolçuların idman ustalığının yüksəldilməsində mühüm problem, onların hazırlanması prosesində vəziyyətlərin qavranılması və qiymətləndirilməsinə diqqət yetirən heç bir oyun tapşırıqlarının olmayan məşqlər vasitəsilə köklü bir məşq sistemidir, formalaşmış bacarıqlar isə qərar qəbul etməyi tələb etməyən sadə vəziyyətlərdə təsbit edilir. Bunun nəticəsidir ki, gənc futbolçularda oyun, məşq və yarış şəraitində texniki-taktiki hərəkətlərdən istifadədə məkan oriyentasiyası və çox yenlülük kifayət qədər formalaşmayıb [6].

Eyni zamanda-oyun düşüncə və xarakterin inkişafı üçün ən yaxşı vasitədir. Futbol bir oyundursa, bu o deməkdir ki, məşqlər oyun reallığına yaxın olmalıdır. İndi məşqlərin modeli oyun reallığı deyil, çalışma formalarıdır. Hollandiyanın "Ayaks" futbol akademiyasının mütəxəsisləri düzgün qeyd ediblər ki, "Yalnız

çalışma forması ilə necə oynamağı öyrətmək mümkünsüzdür". Çalışma forması sadəcə nəzəriyyədir, oyun isə təcrübədir. "Topla nə qədər məşq etsən də, oynamağı öyrənməyəcəksən". Tanınmış Holland mütəxəsis Rinus Michelsin mövqə ilə razıyam ki, futbolçular oyun zamanı meydana qarşılaşma ehtimalı olmayan bir çalışma üzərində işləməməlidir. Məşq oyun reallığına yaxın şəkildə keçməlidir [8].

İspaniya Futbol Federasiyasının qəbul etdiyi yanaşmaya nəzər yetirsək, burada gənc futbolçularla işləyən mütəxəsislər onlarda təməl texnikası təkmilləşdirilmədən oyunların və müxtəlif oyun vəziyyətlərinin geniş istifadəsini vurğulayırlar, çünki məşq prosesinin real oyunun tələblərinə uyğun qurulması hesabına sonuncu təkmilləşəcək. Burada şərt, texnikanı öyrədən məşqçinin gənc futbolçunu elə bir şəraitə salmağıdır ki, o öz hərəkətlərinin səmərəliliyini şüurlu şəkildə dərk edərək vaxtında qiymətləndirsin [9].

İtaliyada uşaqlarla iş təcrübəsi də maraqlıdır, burada uzun müddət təlim strategiyası təkrarlama metodundan istifadə etmək və standart məşq modellərini köçürmək idi. Texniki bacarıqların öyrədilməsinə gəlincə, məsələn, qapıya zərbələr yerinə yetirərkən, təkcə təkrar üsuldən istifadə etməklə deyil, həm də onların müxtəlif variantlarda yerinə yetirilməsi şərtlərini bir-birinin ardınca dəyişdirmək lazımdır, əvvəlcə qısa məsafədən zərbələr, sonra güclü zərbəyə vurğu ilə, dəqiqliyə diqqət yetirməklə və s. Demək olar ki, paralel olaraq, əsasən Almaniyada, futbolçuların yetişdirilməsi praktikasında bu iki tədris metodunun birgə istifadəsinin üstünlüklərini müəyyənləşdirdilər və bununla da tədris prosesinin keyfiyyətini daha da yaxşılaşdırdılar [1].

Növbəti məqam, texniki hazırlığı taktikadan ayrı hesab etmək olmaz. Texnika taktikanı təmin etməlidir. Yalnız belə birləşməni düzgün hesab etmək olar, çünki futbolda başqası yoxdur.

Texniki-taktiki (taktiki-texniki) hazırlığa gəldikdə onun üç mərhələyə bölünməsi metodoloji baxımdan məqsədəuyğundur. Mərhələli təlim sistemi mərhələli öyrənmə üçün əlverişli şərait yaradır. Birinci mərhələnin vəzifəsi ümumi və xüsusi motor bacarıqlarının hərtərəfli

əsasını qoymaqladır. Avtomatizmə gətirilən xüsusi hərəkətlərin mükəmməl koordinasiyasından ibarət təməl olmadan, texniki yüksəlişdən söhbət gedə bilməz, çünki texniki-taktiki bacarığın gələcək inkişaf səviyyəsi əsasən koordinasiya qabiliyyətlərinin inkişaf səviyyəsindən asılıdır [1, 3].

İkinci mərhələnin vəzifəsi kompleks tapşırıqlardan istifadə etməklə həll olunur. Futbolçu müxtəlif oyun situasiyalarında topa yiyələnmə texnikasını öyrənməlidir. Kompleks tapşırıqlar sadədən mürəkkəbə doğru sonsuz təkmilləşdirmə pilləkandakı addımlardan biridir.

Üçüncü mərhələnin vəzifəsi oyunçuya topu qəbul etməzdən əvvəl çətin şəraitdə texniki fəndləri effektiv və səmərəli şəkildə yerinə yetirməyi və taktiki məsələləri həll etməyi öyrətməkdir. Təlimin bu təşkili formasına (çətin şəraitdə texnikanın icrası) hər məşqdə, yalnız məzmunu bir qədər dəyişdirməklə riayət edilməlidir [4, 5].

Nəticə. Belə ki, gənc futbolçuların texniki-taktiki bacarıqlarının yüksəldilməsi üçün, ilk növbədə, oyunçunun fərdi inkişafına və hazırlığına yönəlmiş məşq prosesinin keyfiyyətinə və səmərəliliyinə diqqət yetirmək, ikincisi, uşaqların yaş və fərdi xüsusiyyətlərini mütləq nəzərə almaqla məşqləri oyun reallığına oxşar yüksək səviyyədə keçirmək, üçüncüsü, gənc futbolçular üçün (tədrisən) taktiki-texniki hazırlıq sistemini tətbiq etmək.

Bu yanaşmaların futbolçuların uzunmüddətli hazırlanması prosesinə tətbiqi gələcəkdə onların potensialını peşəkar səviyyədə müəyyən edən idman ustalığının səviyyəsini yüksəldəcək.

Alınan nəticələr idman məktəblərinin, klubların və futbol akademiyaalarının məşqçiləri üçün təlim programının və metodiki rəhbərliyin hazırlanması üçün əsas təşkil edəcək.

ƏDƏBİYYAT

1. Əliyev İ.S. *Yeniyetmə futbolçuların morfofunksional göstəricilərinə məşq və yarış yüklərinin təsiri*. AMEA-nın A.İ.Qarayev adına Fiziologiya institutunun və Fizioloqlar cəmiyyətinin külliyyatı Fiziologiya və

Biokimyayın problemləri XXXV cild Elm 2017, s.44-49.

2. **Белайд Моджахед** *Влияние прерывистого силового метода на футболиста в подготовительной программе 35 дней*. Белайд Моджахед, В.А. Китманов «Теория и практика современной науки»: материалы VIII Международной научно-практической конференции, г. Москва, 26–27 декабря 2012 г. В 3 т.: т. III. Науч.-инф. издат. центр «Институт стратегических исследований»: Изд-во «Спецкнига». Москва, 2012, с. 183-188.
3. **Коскина, Е.Н.** *Формирование индивидуальных стилей соревновательной деятельности футболистов с учетом их когнитивных стилей* [Электронный ресурс]. Е.Н. Коскина, Н.А. Скляр. Теория и практика физической культуры. 2015, № 6, с. 48–50.
4. **Петухов А.В.** *Футбол. Формирование основ индивидуального технико-тактического мастерства юных футболистов. Проблемы и пути решения*. А.В. Петухов: монография. - М.: Советский спорт, 2006, с. 232.
5. **Сухобский А.В.** *Начальная техническая подготовка юных футболистов [Текст]*. А.В. Сухобский, С.С. Огородников // Молодой ученый. 2014, №6, с. 851-855.
6. **Губа В.** *Методология подготовки юных футболистов: учебно-методическое пособие*. В. Губа, А. Стула. М.: Человек, 2015, с. 183.
7. **Губа В.П.** *Теория и методика футбола: учебник*. В. П. Губа, А. В. Лексаков. М.: спорт, 2015, с. 568.
8. **Годик М.А.** *Поурочная программа подготовки юных футболистов 6-9 лет*. [Текст]. М.А. Годик, С.М. Мосягин, И.А. Швыков Н. Новгород: РА «Квартал», 2012, 256 стр.
9. **Холодов Ж.К.** *Теория и методика физического воспитания и спорта: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. Заведений* [Текст]. Ж.К. Холодов, В.С. Кузнецов. М.: Издательский центр «Академия», 2012, 480 с.

ЗНАЧЕНИЕ ТРЕНИРОВОК ПОСРЕДСТВОМ РЕАЛЬНОСТИ ИГРЫ В ПРОЦЕССЕ ПОДГОТОВКИ ЮНЫХ ФУТБОЛИСТОВ

И.С. Алиев^{1а}, К.Д. Манафов^{1б}

¹ Азербайджанская Государственная Академия Физической Культуры и Спорта

^аilgar.aliyev@sport.edu.az, orcid.org/0000-0002-1798-8014

^бkanan.manafov@sport.edu.az

Аннотация. Эксперты в области профессионального и детско-юношеского футбола подчеркивают, что ведущие команды не имеют необходимого притока молодых, технически и тактически подготовленных спортсменов. Специалисты связывают это с тем, что для повышения спортивного мастерства игроков в тренировочном процессе, их тренируют без заранее поставленных игровых задач. В данной работе мы попытаемся обосновать научные подходы в формировании спортивного мастерства юных футболистов. В процессе реализации долгосрочной программы развития спортивных резервов профессионального футбола был проведен анализ особенностей тренерской деятельности. Выяснилось, что основной целью деятельности тренеров детско-юношеских футбольных команд сегодня явля-

ется не качество и эффективность тренировочного процесса, направленного на личностное развитие и подготовку игрока, способного творчески подходить к игре, а результат. Подходы к внесению изменений в многолетний тренировочный процесс юных футболистов, основанные на применении игрового метода, который является ключевым для эффективного обучения, развития индивидуальных навыков и игрового интеллекта, а также системы поэтапного (постепенного) формирования спортивного мастерства юных игроков, определяют профессиональный потенциал игрока в будущем.

Ключевые слова: *техничко-тактические способности, юные футболисты, игровой метод, футбол, учебно-тренировочный процесс.*

THE SIGNIFICANCE OF TRAINING THROUGH THE REALITY OF THE GAME IN THE PROCESS OF PREPARING YOUNG FOOTBALL PLAYERS

I.S. Aliyev^{1а}, K.C. Manafov^{1б}

¹Azerbaijan State Academy of Physical Education and Sport

^аilgar.aliyev@sport.edu.az, orcid.org/0000-0002-1798-8014

^бkanan.manafov@sport.edu.az

Annotation. Experts in professional and youth football emphasize that the leading teams do not have the necessary influx of young technically and tactically trained athletes. Experts attribute this to the fact that in order to improve the sportsmanship of players in the training process, they ought to be trained without pre-set game tasks. In this paper, we will try to substantiate scientific approaches in the formation of sportsmanship of young football players. In the process of implementing a

long-term program for the development of sports reserves of professional football, an analysis of the features of coaching activities was carried out. It turned out that the main goal of the activity of coaches of youth football teams today is not the quality and effectiveness of the training process aimed at personal development and training of a player who is able to approach the game creatively, but the result. Making changes to the long-term training process of young football players

based on the use of the game method, which is the key to effective training, the development of individual skills and game intelligence, as well as the system of phased (gradual) formation of sports skills of young players will de-

termine the professional potential of the player in the future.

Keywords: *technical and tactical abilities, young football players, game method, football, training process.*